

İŞ HUKUKUNDA İBRA SÖZLEŞMESİ

Şahin ÇİL
Yargıtay 9. Hukuk Dairesi İnceleme Yargıcı

I- GENEL OLARAK

İbra sözleşmesi İsviçre Borçlar Kanunu'nun 115.maddesinde düzenlendiği halde Türk Borçlar Kanunu'na bu madde alınmamıştır¹. Bir kanunun ana kuralları ve kurumları oluşturulurken ibra gibi önemli kuruma yer verilmeyişinin ancak hata sonucu olabileceği ileri sürülmüştür².

Cumhuriyetten önceki dönem kanunlarımızdan Mecelle'nin 1536 ile 1564. maddeleri arasında ibra düzenlenmiştir. Mecelle, ibrayı, ibra-i iskat ile ibra-i istiyfa olmak üzere iki türe ayırarak incelemiştir. İbra-i iskat; bir kimsenin diğer kimsede olan hakkının tamamından veya bir kısmından vazgeçmesidir. Yani borçluyu borcundan kurtarmasıdır, kısaca bunun düşmesidir. İbra-i istiyfa ise, alacaklının alacağından tek yanlı kayıtsız şartsız vazgeçmesidir³.

Borçlar Kanunu'na alınmamış olan ibra sözleşmesi, 3008 sayılı, 931 sayılı ve 1475 sayılı İş Kanunlarında da düzenlenmemiştir.

Türk Ticaret Kanunu'nun bazı maddelerinin "ibra" kenar başlığını taşıdığı ve ibraya ilişkin bazı hükümlerin bulunduğu görülmekte ise de, anılan Kanunda da ibra sözleşmesi düzenlenmemiştir. Türk Ticaret Kanunu'nun ibraya ilişkin hükümleri menfi borç ikrarı mahiyetindedir⁴.

¹ İsviçre Medeni Kanunu'nun 115.maddesi şu şekildedir.

Anlaşma yoluyla kalkma:

Mükellefiyetin doğması bir şekle bağlı veya taraflarca bir şekil şartı kabul edilmesi halinde dahi, alacak tamamen veya kısmen tarafların anlaşması ile hiçbir şekle tabi olmaksızın ortadan kaldırılabılır. İsviçre Borçlar Kanunu şerhi, Dr. H.BECKER; Çeviren Dr. Saim ÖZKÖK; Ankara 1972, s.72.

² BERKİ, Şakir; Borçların Sukutu, AÜHF., Cilt XII, s.237.

³ ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1972, s.522.

⁴ TEKİNALP-ÇAMOĞLU; Türk Ticaret Kanunu, İstanbul 1969, s.177.

İş Hukuku açısından gerçek bir ihtiyaca cevap verdiği tartışmasız olan ibra sözleşmesinin kanunlarda düzenlenmeyişi önemli bir eksiklik. Bu eksiklik zorunlu olarak içtihatlarla doldurulmaya çalışılmıştır⁵.

İş Hukuku uygulamasında ibranın yaygın olarak başvuru olan bir yol olduğu söylenebilir. Daha çok ibraname olarak adlandırılmakta ve işçinin tek tarafı olarak imzalayıp işverene verdiği bir belge şeklinde düzenlenmektedir.

Öğretide, Borçlar Hukuku yönünden borçların sukutu sebeplerinden biri olarak ibra sözleşmesi ayrıntılı biçimde incelenmiş⁶ ve İş Hukuku bakımından ibraname üzerinde durulmuştur⁷. Ancak uygulamada çoğu kez bir başka hukuki işlem ibra olarak adlandırılmakta, zaman zaman ifanın kanıtı belge ile eşdeğer kabul edilmektedir.

Bu çalışma ile ibra sözleşmesinin tanımı, çeşitleri, şekli, unsurları, yapılması ve sonuçları üzerinde durularak, ağırlıklı olarak İş Hukuku uygulamalarında geçen ibra belgeleri değerlendirilecektir. Amacım, ibra belgelerinin geçerliliği ve sonuçları ile ilgili bazı tereddütlerden yola çıkarak, bir sistem içinde Yargıtay'ın uygulamasını ortaya koymaktır.

II-İBRANIN TANIMI

İbra, Arapça kökenli bir kelime olup "hastayı iyi etme", "aklama, temize çıkarma" anlamına gelir⁸. Borçlar Hukukunda değişik anlamı olduğunu bildiğimiz ibra, Borçlar Kanununda düzenlenmediği için yasal bir tanıma sahip değildir.

Öğretide en kapsamlı tanımı yapan Berki'ye göre ibra; alacaklının ivazlı veya ivazsız olarak alacağına tamamından veya bir kısmından borçlu lehine feragat etmesi, daha doğrusu itfa edilmiş gibi kabul eylesidir⁹. Bu tanıma göre ibra sözleşmesini borcun ifa edildiğinin ispat vesikası olarak görmek doğru olmaz. İbra, ifanın dışında borcu kısmen veya tamamen sona erdiren nedenlerden biridir.

⁵ DOĞAN, Mürsel; Türk İş Hukukunda İbra Sözleşmesi, Yargıtay Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s.166.

⁶ Bkz. TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU /ALTOP; Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s. 985,-ARSEBÜK, Esat; Borçlar Hukuku, Ankara 1943, s.467-KILIÇOĞLU, M. Ahmet; Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Cilt 2, Ankara 2001 s.554-TEKİNAY, S. Sulhi; Borçlar Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1985, Cilt II., s.1319-TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, 6. Bası, İstanbul 1976, s.1171-EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt III, 3. Baskı, Ankara 1991, s.468 – BERKİ, Şakir; Borçların Sukutu, AÜHF., Cilt 12, Sayı 1, s.237.

⁷ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk İş Hukuku, İstanbul 1971, s. 285 -ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1976, s.537-GÜNAY,C. İlhan;Şerhli İş Kanunu, Ankara 1998,Cilt 2 s 1361- KILIÇOĞLU, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1999, s. 751

⁸ Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü ve Türk Hukuk Lügatı (THK yayını), s.357.

⁹ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.237.

Nitekim BERKİ ibrayı, alacaklıyı tatmin etmeyen sukut sebeplerinden biri olarak saymıştır¹⁰.

Yine Von Tuhr'a göre ibra, alacaklının alacağını elde etmeksizin borcun ortadan kaldırılmasıdır¹¹.

Yargıtay'ca ibranın tam bir tanımı yapılmaksızın daha çok hakkı ortadan kaldıran bir belge olduğu üzerinde durulmuştur¹². Uygulamada ibraname, ibra belgesi, ibra senedi, ibra sözleşmesi gibi çeşitli adlarla düzenlenmekte ancak içerik olarak bazen bir başka sözleşme, feragat, sulh sözleşmesi, menfi borç ikrarı veya bir ödeme makbuzu niteliğini taşımaktadır. Hal böyle olunca, bütün bu farklı müesseseleri tek bir müessese (ibra senedi) içinde toplayan Yargıtay İçtihatlarını isabetli saymak güç olur¹³.

III-İBRANIN ÇEŞİTLERİ

İbrayı türlerine göre, ivazlı ve ivazsız olarak ikiye ayırmak mümkündür.

İvazlı ibra, mukabil bir eda veya bedel karşılığında yapılan bir ibra sözleşmesidir¹⁴. Burada dikkat edilmesi gereken husus, şayet borcun tamamının ödenmesi veya tamamına karşılık gelen edimde bulunulması halinde bunun ibra değil ifa sayılması gerektiğidir. Gerçekten borcun tamamına hatta fazlasına karşılık gelen bir edim karşılığı verilen ibra belgesi, ibra değil ifa yerine geçmektedir¹⁵. Buna göre ivazlı ibraya örnek olarak, 1 milyar TL. borcun yarısının ödenmesi karşılığında kalanı için alacaklının alacağından vazgeçmesi olarak gösterilebilir.

İvazsız ibra, karşılık bir edim olmaksızın kayıtsız şartsız yapılan ibra sözleşmesidir¹⁶. Bu halde alacaklının hiçbir karşılık olmaksızın alacağından vazgeçmesi söz konusudur. İvazsız ibranın feragat ile karıştırılması mümkündür. Feragat borcu sona erdiren nedenlerden değildir. Sadece talep hakkını ortadan kaldırır. Gerçekten feragat, Borçlar Hukukunda öngörülen bir müessese olmayıp, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hakkın talep ve dava edilebilirliği ile ilgilidir.

Berki tarafından ivazsız ibraya şu örnek verilmiştir; A'nın B'de bir alacağı olsa ve B'nin C'ye evini daha az bedelle kiralaması için bu alacağından tamamen

¹⁰ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.237.

¹¹ Nakleden TURANBOY, K. Nuri; İbra Sözleşmesi, Ankara 1998, s.29.

¹² Yargıtay HGK., 24.11.1999 gün, 1999/9-968 E., 1999/983 K. ve Yargıtay 9. H.D., 26.2.2001 gün ve 2000/19872 E., 2001/3451 K.

¹³ TUŇCOMAĞ, Kenan; İş Hukuku, s.277.

¹⁴ DOĞAN, Mürsel; a.g.e., s.170.

¹⁵ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.238.

¹⁶ DOĞAN, Mürsel; a.g.e., s.170.

vazgeçse, bunun ivazsız ibra olduğu ileri sürülmüştür¹⁷. Ancak, kanımca bu örnekte A, C'ye temin edilen bir ivaz karşılığında ibra yoluna gitmiştir ki, alacaklının kendisi yada üçüncü şahıs lehine bir edim için ibra etmesi de ivazlı ibra niteliğindedir.

Kapsamına göre ibra ise, kısmi ve tam ibra olarak iki şekilde değerlendirilebilir.

Kısmi ibrada alacağın bir kısmından ivazlı yada ivazsız olarak vazgeçilmesi ve bu miktar bakımından borçlunun borçtan kurtulması söz konusu iken, tam ibrada borcun tamamını ortadan kaldıran ibra yönünde tasarrufi bir işlem yapılmaktadır.

IV-İBRANIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Türk Borçlar Hukuku alanında ibra kurumu, borcu sona erdiren bir hukuki işlem olarak gerek öğretide, gerek mahkeme kararlarında kabul edilmektedir. Bu kurumun hukuki mahiyetinin bir sözleşme niteliği taşıyıp taşımadığı İsviçre Borçlar Kanunu'nun 115.maddesinin gerek Almanca, gerek Fransızca, gerek İtalyanca metinlerinin yorumundan, ibranın, bir sözleşme niteliği taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır. Her üç dilde kullanılan ibareler "anlaşma yoluyla kaldırma" olarak Türkçeye çevrilebilir¹⁸.

İbranın iki taraflar bir akit olduğu öğretide de kabul görmektedir¹⁹. Yargıtay da bir kararında; ibranın hakları düşürücü bir irade açıklaması ve bunu kabul şeklinde gerçekleşen sözleşme olduğunu kabul etmiştir. Diğer bir kararda ise; ibra, hukuki mahiyette varolan bir hakkı yitirme sonucunu doğuran tasarrufi işlemlerdendir, denilmektedir²⁰.

İbra, alacaklıya ait malvarlığının aktifinde yer alan bir hakka doğrudan doğruya etki yaptığı ve bu hakkı sona erdirdiği için bir tasarruf işlemidir. Gerek Alman, gerekse İsviçre Hukukunda baskın olan görüş, bu işlemin soyut (mücerret) mahiyette olduğunu, yani sebebe bağlı bulunmadığını kabul etmektedir. Bu görüş esas alınır, ibranın dayandığı sebebe ait işlem batıl olsa bile, ibra hüküm ifade eder; fakat böyle hallerde alacaklı sebepsiz iktisap kurallarına göre, ortadan kalan alacağının yeniden kurulmasını dava edebilir. İsviçre'de temsil edilen daha yeni bir fikre göre ise, ibra sebebe bağlı bir işlemdir. Bu son görüş esas alınır, sebebi geçersiz olan ibra sözleşmesi de geçersiz kalacaktır.

¹⁷ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.237.

¹⁸ TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.55.

¹⁹ EREN, Fikret; a.g.e., s.470-KILIÇOĞLU, M. Ahmet; a.g.e., s.554-TUNÇOMAĞ, Kenan; Borçlar Hukuku, s.1172 - BERKİ, Şakir; a.g.m., s.240.

²⁰ Yargıtay 4. H.D., 13.4.1963 T., 2939/3710 ve Yargıtay 9. H.D., 6.7.1967 T., 7072/6175-ÇENBERCİ, Mustafa, a.g.e., 1976, s.545.

V- İBRA SÖZLEŞMESİNİN BENZER KURUMLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

A- Alacağı Talep Etmeme Taahhüdü (Pactum de non Petendo).

Alacağı talep etmeme taahhüdü, öğretide ileri sürülen bir görüşe göre "Pactum de non petendo in perpetuum" (davadan feragat) ve "Pactum de non petendo in tempus" (erteleme anlaşması, tecil) olmak üzere ikiye ayrılır²¹.

Davadan feragat tek taraflı bir irade beyanı açıklamasına dayanır. Erteleme ise, sözleşmenin kurulmasından sonra yapılan bir anlaşma ile tarafların ifa tarihini daha ileri bir tarih olarak değiştirmeleridir²².

Alacağı talep etmeme taahhüdü borç ilişkisini sona erdirmez. Alacağın belli bir süre talep edilememesi ya da hiç dava edilememesi sonucunu doğurur. Alacağı talep etmeme taahhüdünde borç ilişkisi devam etmektedir. Öncelikle erteleme sözleşmesinde sadece geçici feragat söz konusu olabilir. İbrada ise münferit borç veya borç ilişkisi tamamen ortadan kalkmaktadır²³.

Bazı yazarlar dava hakkından feragatin, edimin ifa edilebilirliğini tamamen ortadan kaldırdığını, buna göre sürekli talep etmeme taahhüdünün ibradan farklı bir şey olmadığını savunmuşlardır²⁴. Von Tuhr ise, ibra ile alacağı talep etmeme taahhüdü ve feragatin farklı olduğunu şu örnekle açıklamaktadır. Alacaklı üzerinde rehin kurulmuş alacağını talep ve dava etmeyeceğini taahhüt ederken, rehnini muhafaza etmek isteyebilir. Yine, talep ve dava hakkından vazgeçen alacaklı, borçluya karşı takas hakkını kaybetmek istemeyebilir. Ayrıca alacağı talep etmeme taahhüdü faize ilişkin değilse, alacaklı ana parayı talep hakkından vazgeçmekle birlikte faizi isteyebilir²⁵. Yargıtay, emre muharrer senedin geri verilmeksizin yapılan ibranın sadece buna muvafakat eden alacaklıya karşı hüküm ifade ettiğini, sonraki hamiller yönünden bir defa hakkının bulunmadığını kabul etmiştir²⁶.

Alacağı belli bir süre ya da sürekli talep etmeme taahhüdü borçluya def'i hakkı sağlar. İbra, borcu ortadan kaldırdığı için itiraz mahiyetindedir²⁷.

²¹ BUCHER, Eguen; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.30.

²² TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.30.

²³ GERNHUBER, Joochim; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.32.

²⁴ WOLF Ernst, BLOYEMER Arwed; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.32.

²⁵ VON, Tuhr; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.32.

²⁶ Yargıtay 11. H.D., 17.6.1974 gün, 1974/1916 E., 1976/1983 K.

²⁷ BLOMEYER, Arşed; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.34.-BECKER, H.; Nakleden TUNÇOMAĞ, Kenan; Borçlar Hukuku, s.1177- Aynı konuda Yargıtay HGK., 26.6.1971 gün, 1971/9-58 E., 1971/418 K.

B-MENFİ BORÇ İKRARI

Menfi borç ikrarı sözleşmesi ile taraflar bir alacak bulunmadığının tespit ederler. Şu halde, ibra sözleşmesinde tarafların varolduğundan şüphe etmedikleri bir alacağı ortadan kaldırmaları söz konusu iken, menfi borç ikrarında, taraflar arasında çekişmeli veya kuşkulu bir yada birden çok alacağın ortadan kaldırılması söz konusudur. Menfi borç ikrarında alacaklı (işçi) bir karşılık alırsa bu bir sulh sözleşmesi olur²⁸.

Menfi borç ikrarı, bir borcun veya borç ilişkisinin mevcut olmadığına ait irade açıklamalarıyla meydana gelen bir sözleşme olup²⁹ bu yönüyle ibradan farklıdır.

C- SULH SÖZLEŞMESİ

Sulh sözleşmesi, tarafların birbirlerine karşılıklı ödünlerde bulunarak aralarındaki mevcut ilişki üzerindeki bir anlaşmazlığa veya tereddüte son vermek amacıyla yaptıkları bir sözleşmedir³⁰.

Sulh sözleşmesi, şüpheli veya üzerinde uyuşmazlık (çekişme) olan bir hukuki ilişkinin tarafları arasında kurulur. Taraflar bu şüpheli veya çekişmeli konu üzerinde birlikte tasarruf ederler. Tarafların sulh sözleşmesini kurmakta iki önemli menfaati vardır. İlk olarak, taraflar aralarındaki hukuki ilişkide tartışmalı veya şüpheli bir durum görüyorlarsa, bunun giderilmesini usul hukukunun rizikolarına maruz bırakmak istemeyebilirler. Bunun yanında tereddütlü veya çekişmeli konu üzerinde sulh yaparak ileride kendileri için yeni bir güven ilişkisi yaratırlar³¹.

Sulh sözleşmesi, konu edildiği hukuki ilişkiye ait bir borcu sona erdirmekte ise esasen ibrayı içerir³². Ancak, her mahkeme dışı sulh sözleşmesinin ibra işlemi olduğunu söylemek doğru değildir. Sulh sözleşmesi yerine getirdiği fonksiyona göre, borcun kabulü, yenileme, değiştirme, hatta erteleme niteliğini de taşıyabilir. Hatta sulh sözleşmesinin çizdiği çerçeve bunların hepsini ya da bir kısmını birlikte içerebilir³³.

Türk öğretisinde de sulh sözleşmesinin kapsamı geniş tutulmuş ve ibranın tür olarak en çok sulh sözleşmesinin benzediği ileri sürülmüştür³⁴.

²⁸ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk İş Hukuku, s.278.

²⁹ TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.50-51.

³⁰ TANDOĞAN, Haluk; Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. 1, 3. Bası, s.13.

³¹ SCHLEUP, Walter R.'den nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.43.

³² OSER/SCHÖNENBERGER'den nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.45.

³³ SCHLEUP'den nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.45.

³⁴ KILIÇOĞLU, Mustafa; a.g.e., s.751. – TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk İş Hukuku, s.278 vd.

Sulh sözleşmesi ile ibra sözleşmesi arasındaki farkın, birinde mutlaka şüpheli ve çekişmeli bir alacağın olması, yine sulh sözleşmesinde karşılıklı tavizlerde bulunulması olarak belirtilmesi gerekir.

D- İKALE SÖZLEŞMESİ

İkale sözleşmesi (bozma sözleşmesi) tarafların mevcut borç ilişkisinin sona ermesinde anlaşarak bu yolda yeni bir sözleşme yapmış olmaları ile borç ilişkisini bütünüyle ortadan kaldırmadır³⁵.

Görülüyor ki, ibra sözleşmesi sadece münferit borçları sona erdirirken, ikale sözleşmesi borç ilişkisini tamamen veya kısmen sona erdirmektedir³⁶.

E- KONKORDATO

İcra İflas Kanununda düzenlenmiş olan konkordato, dürüst borçlunun talebinin kanunda öngörülen nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi ve yetkili makamlarca tasdik edilmesi ile oluşan ve borçluya süre verilmesini ya da kararlaştırılan oranda bütün adi borçlarında indirim yapılmasını öngören bir hukuki kurumdur³⁷.

Buna göre konkordatonun türleri itibarıyla bu kurumun sulh sözleşmesi, ibra sözleşmesi, bazen feragat, hatta bazen konkordatoyu kabul etmeyenler için cebri anlaşma biçimlerinde ortaya çıkması mümkündür.

VI- İBRA SÖZLEŞMESİNİN YAPILABİLMESİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

A- Alacak/Borç İlişkisinin Varlığı

İbra sözleşmesi yapılabilmesi için öncelikle bir alacak/borç ilişkisi olmalıdır. Varlığı şüpheli bir alacakta tarafların karşılıklı anlaşma ile borcu sona erdirmeleri sulh sözleşmesi olarak adlandırılmalıdır.

Alacağı talep etmeme taahhüdü (davadan feragat ve erteleme anlaşması) bulunması halinde de tarafların bu alacakla ilgili ibra sözleşmesi yapmaları mümkündür. Gerçekten alacağı talep etmeme taahhüdü, borcu ortadan kaldırmaz, sadece geçici ya da kesin olarak talep edilememe sonucunu doğurur.

³⁵ TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.35.

³⁶ HAPPEK K.'den nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.38.

³⁷ TANRIVER, Süha; Konkordato Komiseri, Ankara 1993, s.3.

Menfi borç ikrarından sonra tarafların ibra sözleşmesi yapmaları da mümkün değildir. Menfi borç ikrarında taraflar, borcun mevcut olmadığı şeklinde irade açıklamasında bulduklarından, daha sonra, olmayan bir borcun ortadan kaldırılması düşünülemez.

Son olarak, taraflar arasında borcun tamamen ifasından sonra ibra sözleşmesinin yapılamayacağını belirtmek gerekir. İfa ile borç ilişkisi sona erer. O halde özellikle İş Hukuku uygulamasında sıkça ortaya çıkan işverence tüm tazminat ve işçilik haklarının ödenmesinden sonra bu ifayı açıklayan ve başkaca alacağının kalmadığını gösteren belge makbuz hükmünde olup, ibraname değildir. Ancak varlığı kesin olan alacağın bir kısmının ödenmesi karşılığında kalan kısım için tarafların anlaşarak borcu sona erdirmeleri ivazlı ibra olarak değerlendirilmelidir.

B-Tarafları

İbra sözleşmesinin tarafları alacaklı ve borçlu, iş hukukunda ise işçi ve işveren olmalıdır.

İbra sözleşmesi yapma yetkisi, önce bizzat alacaklıdır (işçindir). Sonra alacaklı (işçi) adına ve onun yetki verdiği kişiler de (B.K. 388/III) ibra sözleşmesi yapabilirler. Böyle bir yetki bulunmadan yapılmış ibra, alacak sahibinin (işçinin) sonradan icazet vermesiyle geçerlilik kazanabilir³⁸.

Taraflardan birinin hükmi şahıs olması halinde ibra sözleşmesi, tüzel kişiliği temsile yetkili gerçek kişiler tarafından yapılır.

C- Yetki

İbra sözleşmesi taraflarının tam ehliyetli olması şarttır. Aksi halde ibra sözleşmesi hüküm ifade etmez. Yargıtay'ın bir kararında 17 yaşında bir işçinin vermiş olduğu ibranamenin geçerli olmadığını kabul etmiştir³⁹. Tunçomağ bu kararı isabetli bulmadığını belirtmiştir. Zira velisinin izni ya da icazeti ile hizmet sözleşmesi yapan küçüğün, ibra sözleşmesi de yapabileceği görüşündedir⁴⁰. Doğan ise, çalışmak için verilmiş olan iznin, ibra sözleşmesi yapmayı kapsamadığı görüşündedir⁴¹. Kanımca bu son görüş daha isabetlidir. Gerçekten sözleşmenin tarafı olan küçük, bu ibra sözleşmesiyle alacağından kısmen ya da tamamen vazgeçmektedir ki bunun için velisinin izin ya da icazeti gerekir⁴².

³⁸ TUNÇOMAĞ, Kenan; Borçlar Hukuku, Cilt 1, Genel Hükümler, 4. Bası, İstanbul 1969, s.685.

³⁹ Yargıtay 9. H.D., 6.8.1964 T., 5288-5147, (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.574).

⁴⁰ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk İş Hukuku, s.280.

⁴¹ DOĞAN, Mürsel; a.g.e., s.170.

⁴² Yargıtay 10. H.D., 25.2.1977 T., 5466-1351 (UYGUR, Turgut; Borçlar Kanunu, 2. Cilt, 1990, s.523).

Mümeyyiz kısıtlı yönünden de durum ayındır. Vasinin izin yada icazeti ile ibra sözleşmesi yapılabilir.

İbra sözleşmesine konu olacak alacak üzerinde birden fazla kişinin müşterek hakkı mevcutsa her ikisinin de birlikte ibrası gerekir. Örneğin, ailenin mal birliğine girecek olan bir alacağı eşlerden yalnız biri ibra edemez⁴³.

Yine alacak üzerinde üçüncü bir şahıs yararına fer'i bir hak varsa (rehin, intifa gibi), alacaklının iradesi ibra sözleşmesi için yeterli olmaz. Üçüncü şahsın da rızası yada icazeti lazımdır. Bu, ibranın borcun sukutu sebeplerinden oluşu ve sukutun fer'i hakları da ortadan kaldırması kuralının bir sonucudur⁴⁴.

Vekaletnamenin ibra konusunda özel yetkiyi içermesi halinde vekil de müvekkili adına ibra sözleşmesi yapılabilir⁴⁵.

D- İbra Sözleşmesinin Düzenlenme Zamanı

İbra sözleşmesinin etki alanı geçmişteki bir döneme aittir. Diğer bir deyişle bu belgeler hukuki nitelikleri yönünden geçmişe yönelmişlerdir. Gelecekteki bir hak ibra sözleşmesinin konusuna girmemektedir⁴⁶. Buna göre ilerde ortaya çıkacak olan bir alacakla ilgili olarak şimdiden bir ibra sözleşmesi düzenlenmesi olanaksızdır.

İş Hukukunda işçiyi koruma ilkesinin bir yansıması olarak, hizmet akdinin devamı sırasında alınan ibranamelerin geçersiz olduğu kabul edilmektedir⁴⁷.

Yargıtay'ın yerleşmiş içtihadına göre, hizmetin devamı sırasında alınmış bulunan ibra belgesi sonradan doğmuş olan işçilik haklarını hükümden düşürmez. Bu bakımdan tarafların bu yönle ilgili delilleri üzerinde durmak, delilleri karşılaştırmak ve değerlendirmekle varılacak sonuca göre karar vermek gerekir⁴⁸. Yine Yargıtay bir başka kararında, ibranamenin tarihinin 15.2.1980 olmasına rağmen 28.2.1980 tarihine kadar tüm hakların ibra edildiğinden söz edilmiş olmasına göre, önceki hizmet dönemi için de geçersiz olduğu sonucuna varmıştır⁴⁹.

⁴³ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.239.

⁴⁴ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.240.

⁴⁵ DOĞAN, Mürsel; a.g.m., s.171 - BERKİ, Şakir; a.g.e., s.240.

⁴⁶ ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.579.

⁴⁷ GÜNAY, C. İlhan; Şerhli İş Kanunu, Ankara 1998, Cilt 2, s.1362 – SAYMEN, F.H.; Türk İş Hukuku, İstanbul 1954, s.614 – OĞUZMAN, M.K., Hizmet Akdinin Feshi, İstanbul 1955, s.287 – DOĞAN, Mürsel; a.g.m., s.173.

⁴⁸ Yargıtay 9. H.D., 11.6.1970 T., 1600-6202 (ÇENBERCİ; a.g.e., 1976, s.531).

⁴⁹ Yargıtay 9. H.D., 21.6.1983 T., 1983/3591 E.-5670 K. (GÜNAY, C. İlhan; Şerhli İş Kanunu, s.1535).

İş hukuku uygulamasında ibranamenin en çok işe girerken alınan açığa imzanın üst kısmının doldurulması şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. İşçi tarafından böyle bir iddianın ortaya atılması durumunda bunu ispat etmesi gerekir. İbramenin işe girerken beyaza imza yada matbu şekilde imzalanıp verilmiş olduğu hususu ibranamenin geçerliliğini doğrudan etkileyeceğinden tanıkla ispatı mümkündür.

Saymen'e göre; işe girdiği zaman veya işin devamı sırasında beyaza imza attırılan ibranamenin hiçbir geçerliliği yoktur, çünkü ibranamenin konusunu teşkil eden alacaklar ya hiç veya tamamen doğmamıştır⁵⁰.

İşçinin işveren karşısında güçsüz olması, her an iş aktinin feshi olgusuyla karşı karşıya olması sebebiyle hizmet akdinin devamı sırasında düzenlenmiş olan ibra sözleşmesinin geçersiz olduğundan söz edilmesi, kanımca ibranamenin dar yorumlanması prensibinin çok aşırıya kaçmış halidir. Gerçekten iş akdinin devamı sırasında da feshine bağlı olan ihbar, kıdem tazminatları dışında kalan fazla mesai, hafta tatili gibi alacakların geçmiş dönem için bir kısmının ödenmesi ve bakiyesi için ibra sözleşmesi (ivazlı ibra) düzenlenmesi veya tamamını ortadan kaldıracak şekilde ivazsız ibra sözleşmesi düzenlenmesi mümkündür. Tarafların iradesinin bu şekilde oluşması durumunda, salt hizmet akdi içinde düzenlendiği için geçersiz olduğundan söz edilemez. İşçinin bu konuda iradesinin fesada uğratıldığını (hizmet akdinin feshi, baskısı ve tehdidine maruz kaldığını) çok açık bir şekilde ileri sürmesi ve kanıtlanması gerekir. Nitekim Yargıtay son yıllarda vermiş olduğu bazı kararlarında hizmet akdinin devam ettiği bir dönemde alınan ibranameleri geçerli saymıştır⁵¹.

E- İbra Sözleşmesinin Şekli

İsviçre Hukukunda ibra sözleşmesi herhangi bir şekle tabi değildir. İbra edilen alacağı doğuran temel borç ilişkisi kanun veya taraf iradelerine göre bir şekle tabi olsa dahi durum aynıdır⁵².

Türk Hukukunda durum tartışmalıdır. Bir görüşe göre, B.K.'nın 12. maddesi uyarınca şekle tabi bir sözleşmenin içeriğinin değiştirilmesinde aynı şekil şartına tabi olmasından hareket edilerek ibra sözleşmesinin de borç doğuran asıl ilişki- de olduğu gibi şekle tabi olmalıdır⁵³. Buna karşılık öğretide hakim görüşe göre

⁵⁰ SAYMEN, F.H.; a.g.e., s.614.

⁵¹ Yargıtay 9. H.D., 21.5.2002 T., 2002/2872 E. – 2002/8664 K.

⁵² Von TUHR/ESCHER, KELLER/SCHOBİ, GAUCH/SCHLEUP; Nakleden EREN, Fikret; a.g.e., 3. Baskı, s.572.

⁵³ İNAN, A. Naim; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. Bası, Ankara 1984, s.494; Aynı görüşte SAYMEN/ELBİR; Türk Borçlar Hukuku, İstanbul 1958, s.855, Aynı görüşte DOĞAN, Mürsel; a.g.m., s.175.

ibra, akdin değiştirilmesi değil, borcun sona erdirilmesidir. Borç ister tamamen, ister kısmen ibra edilsin durum aynıdır⁵⁴. Eren, bu görüşünü daha sonra değiştirmiş, her iki tarafı korumak için konulan bir şeklin, sözleşmede değişiklik anlamına gelen ibrada da aranması gerektiğini belirtmiştir⁵⁵.

İspat Hukuku açısından HUMK.'nun 288-290.maddeleri arasında yazılı olan kuralların geçerli olduğunu, buna göre geçerlilik koşulu olmasa da en azından ispat şartı olarak yazılı şeklin gerektiği belirtilmelidir⁵⁶.

Yargıtay bir kararında, köy ihtiyar heyetince tasdik olunmuş belgede ibra edenlerin parmak izlerinin bulunmaması ve yine Cumhuriyet Savcılığına hitaben yazılan yazıda kimin hangi borçtan ibra edildiğinin belli olmaması sebebiyle ibranın geçersiz olduğunu kabul etmiştir⁵⁷. Yine Yargıtay imza yada parmak izi içermeyen ibra belgelerinin geçersiz olduğu ve usulen onanmış parmak izi taşımayan ibranamenin tanıkla ispat edilemeyeceğini kabul etmiştir⁵⁸. Yargıtay'ın yeni bir kararında ise, ibranamenin hakkı ortadan kaldıran bir belge niteliğinde olduğu, buna göre İş Hukuku uygulamasında yorum yapılırken özen gösterilmesi gerektiği, ibraya konu tazminat yada alacağın kuşkuya yer vermeyecek şekilde metin içinde yazılmış olmasının gerektiği sonucuna varılmıştır⁵⁹.

Yargıtay'ın en azından ispat yönünden yazılı şekil şartını aradığı söylenebilir. Ancak ibra sözleşmesinin varlığı ve geçerliliğinin tartışmalı olduğu hallere söz konusu kararlar verilmiştir ki, kanımca içeriği tam olarak belirli olan sözlü ibranameye geçerlilik tanınmalıdır. Salt yazılı olarak yapılmamış olması sebebiyle geçersiz sayılması doğru olmaz.

VII- İBRA SÖZLEŞMESİNİN KURULUŞU

Her sözleşme gibi ibra sözleşmesi de tarafların birbirine uygun irade beyanları ile oluşur. Buna göre alacaklının tek taraflı vazgeçme beyanı ibra sözleşmesi olarak adlandırılmaz. Bu, olsa olsa alacağı talep etmeme taahhüdüdür.

⁵⁴ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; a.g.e., s.989, Aynı görüşte EREN, Fikret; 3. Baskı, s.472, Aynı görüşte TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku, s.1173, Aynı görüşte OĞUZMAN, M. Kemal; Borçlar Hukuku Dersleri, C. 1, 4. Baskı, İstanbul 1987, s.338, Aynı görüşte KILIÇOĞLU, M. Ahmet; a.g.e., s.556, BERKİ, Şakir; a.g.m., 238.

⁵⁵ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s. 989.

⁵⁶ EREN, Fikret; a.g.e., s.473.

⁵⁷ Yargıtay 9. H.D., 15.2.1973 T., 14413 E.-2233 K., ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.1236.

⁵⁸ Yargıtay 9. H.D., 16.1.1969 T., 11473-231 ve Yargıtay 3. H.D., 23.2.1961 T., 1815-1397, ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.1227.

⁵⁹ Yargıtay 9. H.D., 26.2.2001 gün, 2000/19872 E., 2001/3451 K.

Çenberci ise; İş Hukuku uygulamasına göre ibra belgesinin mutlaka bir sözleşme şeklinde yapılmasının gerekmediği, işçinin tek yanlı işlemi ile ibranın söz konusu olabileceğini ileri sürmüştür⁶⁰. Ancak ibranın geçerli olabilmesi için ibra belgesinin işçi tarafından düzenlenmesinin yetmeyeceğini, aynı zamanda işverene tesliminin gerekeceğini de kabul etmiştir⁶¹. Gerçekten Yargıtay da, ibra yazısının işverene verilmiş olmadıkça hukuki sonuç meydana getirmeyeceği görüşündedir⁶².

İbra belgesinin işverene (borçluya) sunulması gerekliliği dahi bizi, ibranın bir sözleşme olduğuna yaklaştırmaktadır. İbra belgesinin işverene tesliminde bunu kabul etmeyen işverene (borçluya) karşı hüküm ifade etmesi düşünülemez. Gerçekten Berkî'ye göre ibra; (borçlunun) reddetmemesiyle tamamlanmış olur⁶³.

A) İcap

Sözleşmenin yapılması tebliğini kapsayan ve bu amaçla zaman itibarıyla daha önce yapılan, karşı tarafa (muhataba) vermesi gerekli, tek taraflı kesin ve bağlayıcı nitelik taşıyan, muhatabın kabulü ile sözleşmenin kurulması sonucunu doğuran irade açıklamasına icap adı verilir⁶⁴.

İcapın sözleşmenin esaslı noktalarını ihtiva etmesi, kesin ve belirli olması gerekir. Ancak şarta yada süreye bağlı olarak da yapılabilir.

Borçlar Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca icapçı, geri alma beyanını icaptan önce yada engeç icap ile birlikte ulaştırırsa veya icaptan daha sonra ulaşmasına rağmen muhatap önce geri alma beyanını öğrenmişse icaptan dönmek mümkündür.

İcapın alacaklı (işçi) yada borçlu (işveren) tarafından yapılabilmesi de mümkündür. Gerçekten borçlunun (işverenin) hazırlanıp alacaklıya (işçiye) sunduğu ibraname metni bir icap sayılmalıdır. Aynı şekilde, işçinin işverene yönelttiği alacağından vazgeçtiğine dair açık ve kesin irade beyanı icap olarak değerlendirilmelidir.

Öğretide ibra iradesinin örtülü olarak ortaya konulabileceği de belirtilmiştir⁶⁵. Eren'e göre; alacaklının bir edim olmadan makbuz vermesi ya da borç senedini iade etmesi niteliği itibarıyla ibradır⁶⁶.

⁶⁰ ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.573.

⁶¹ ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.575.

⁶² Yargıtay 9. H.D.,25.2.1964 T.,1139-974.(ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.575).

⁶³ BERKİ, Şakir; a.g.m., s.239.

⁶⁴ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 2001, s.226.

⁶⁵ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Cilt 3, s.471.-TURANBOY, K.Nuri; a.g.e., s.58.

Turanboy ise; alacaklının ana parayı dava edip, gecikme faizlerini talep etmemesi halinde faize ilişkin alacağı üzerinde bir ibra sözleşmesi yapmak üzere zımni bir iradesinin varlığını belirtmiştir⁶⁷. Kanımca bu örneklerde, örtülü bir ibradan söz edebilmek için alacaklı (özellikle İş Hukukunun işçiyi koruyucu ilkesi uyarınca işçinin) iradesinin alacaktan vazgeçmek konusunda kesin olduğunun ortaya çıkarılması gerekir. İspat hukuku kurallarına göre bunun kesin olarak belirlenememesi durumunda, ibra olarak değerlendirilmelerinin yerinde olmayacağı kanısındayım. İşçinin henüz alacağına kavuşmadığı bir anda verdiği makbuz yada iade ettiği senedin alacağı ortadan kaldırması, İş Hukukunda geçerli olan "ibranamenin dar yorumu" ilkesine de aykırılık oluşturur. Öte yandan Hukuk Usulü Yargılama Kurallarına göre alacağın tahsili sırasında faiz istenmemişse sonradan açılabilecek ek dava yada asıl davada ıslah suretiyle faiz talep edilebilmektedir.

B) Kabul

Muhatapça yapılan ve sözleşmenin icaba uygun olarak kurulmasına muvafakati kapsayan irade açıklamasına kabul denir⁶⁸. Kabul beyanında açık yada örtülü biçimde yapılması mümkündür.

Borçlar Kanunu'nun 6. maddesinde öngörülen "münasip bir müddet içinde red beyanının açıklanması zorunluluğu" ilkesinin zımni kabule etkisi tartışılmalıdır. İsviçre öğretisinde susmanın kabul beyanı yerine geçtiğini ileri sürenler olduğu gibi⁶⁹, aksini savunanlar bunun, borçluyu zorla borcundan kurtarmak şeklinde değerlendirmişlerdir⁷⁰.

Susmanın kabul beyanı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği bir yorum sorunudur. Taraflar arasındaki hukuki ilişki buna imkan veriyorsa ve ibraya ilişkin icap tamamen borçlu yararınaysa susma, kabul anlamına gelebilir⁷¹. Örneğin; bir işçinin masasına ibra belgesi bırakarak işyerinden ayrılması durumunda bunun, yırtılıp atılması veya işçiye iade edilmesi halinde icabın kabul edilmediği, ancak işyeri kayıtları arasında muhafaza edilmesi halinde örtülü olarak kabul edildiği şeklinde değerlendirilmesi mümkündür.

C) İrade Fesadı Halleri

İbra bir sözleşme olunca, sözleşme yapma iradesini sakatlayan sebepler ibrayı da geçersiz kılmaktadır. Bunlar, hata (B.K. 23-27), hile (B.K. 28), ikrah (B.K. 29-30) ve gabin(B.K.21) olarak karşımıza çıkar.

⁶⁶ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Cilt 3., s.471.

⁶⁷ TURANBOY, K.Nuri; a.g.e., s.58.

⁶⁸ TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP; Tekinay Borçlar Hukuku, 7. Baskı, s.93.

⁶⁹ HIRT, GONZENBACH, GERNHÜBER, WARSMANN; Nakleden TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.68.

⁷⁰ COHN, Nakleden; TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.68.

⁷¹ TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.68.

1- Hata

Dar anlamda hata, bir durum veya olay, kısaca gerçek hakkında bilinçli olmayan yanlış veya eksik bilgidir. Hatada, tasavvur edilen şey, gerçeğe uymamaktadır. Geniş anlamda hata, bir olay veya durum hakkında bilgisizliği de içerir⁷².

Bir başka anlatımla, kişinin iradesi ile beyanı arasındaki uygunsuzluk hatayı oluşturur. Şayet gerçek durum bilinseydi bu sözleşme yapma iradesinin ortaya çıkmayacağı söylenebiliyorsa bu, esaslı hata olup, sözleşme geçersizdir. Örneğin, izin alacağına beş yıllık zamanaşımı olduğunu bilen ancak hizmet akdinin devamı sırasında bunun işlemeyeceğinden habersiz olan bir işçi, son beş yıl için yapılan bazı ödemeler karşısında, bu alacakla ilgili başkaca hiçbir hakkının kalmadığına, işvereni tamamen ibra ettiğine dair bir irade açıklamasında bulunmuşsa esaslı hatanın varlığı kabul edilmelidir. Gerçekten, işçinin çalıştığı tüm süreye ait izinlerini talep edebileceğini bilseydi bu ibra sözleşmesinin yapmayacağı söylenebiliyorsa irade beyanı ile bağlı olmadığı kabul edilmelidir.

Yine, yazılı hizmet akdinde işçi aleyhine tek taraflı cezai şart öngörülmesi karşısında, bunun İş Hukuku uygulamasında geçersiz olduğunu bilmeyen bir işçi, cezai şart yükümlülüğünden kurtulmak için bazı işçilik haklarından vazgeçtiğine dair ibraname verdiğiğinde yine esaslı hatadan söz edilebilir.

Yargıtay, bu konuda ispat yükünü hata sebebiyle ibra sözleşmesinin geçersizliğini ileri süren işçiye yüklemiştir⁷³.

Hatanın belirlenebilmesi bakımından objektif ölçütlerin yanında subjektif değerlendirmeler de yapılmalıdır. Muhasebe müdürü olarak çalışmış olan bir işçi tarafından tazminat ve diğer işçilik haklarının açıkça belirtilerek ibraname verilmesi durumunda, sadece kıdem tazminatı bakımından ibra sözleşmesi yapılmak istendiği, diğer hususlar bakımından yapılmış olduğunu söylemek pek mümkün olmaz.

Yargıtay bir kararında, hesabın doğru olduğunu zannederek ibra belgesi imzalanmış olduğu şeklindeki beyanın hata iddiası anlamına geldiğini ve bunun yargılama sırasında çözümlenmesi gerektiğini kabul etmiştir⁷⁴.

⁷² EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s.350.

⁷³ Yargıtay 10. H.D., 18.6.1975 T., 1858-3884 – Yargıtay 9.H.D., 25.4.2974 T., 23857 E., 7828 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1224).

⁷⁴ Yargıtay H.G.K., 21.3.1962 T., 10 E., 11 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1225, 106 no'lu karar).

2- Hile

Bir kimseyi bir irade beyanında bulunmaya veya sözleşme yapmaya yönleltmek için o kimsede yanlış bir düşünüş uyandırma yada yanlış düşünüşü devam ettirmek amacıyla yapılan hareketler hile olarak adlandırılabilir⁷⁵.

Borçlar Kanunu'nun 28/1 maddesine göre, taraflardan biri diğer tarafın kasıtlı aldatmasıyla bir sözleşme yapmaya sevk edilmişse, sözleşme, hata esaslı olmasa dahi aldatılan taraf için bağlayıcı değildir. İş Hukuku uygulaması bakımından hileye şu örnek verilebilir. İşveren tüm tazminatların işçiye ödenmesi vaadiyle işçiden fazla mesai alacaklarından vazgeçmeye dair ibra belgesi almış olsun, ancak sonradan çok az bir tazminat ödemesi yaptığında işçinin, işverence hataya düşürüldüğü söylenebilir.

Yine, yeniden işe alınacağı söylenerek önceki hizmetleri yönünden işçi tarafından ibraname verilmesinin sağlanması ve bu taahhüdün yerine getirilmemiş olması durumunda işverenin hilesi söz konusudur.

İşe girerken alınan beyaza imza yada Sosyal Sigortalar Kurumuna yapılacak bildirim için gerektiği söylenerek boş belge imzalatılması halinde ise, hileden söz edilemez. Bu gibi hallerde işçinin, ibra sözleşmesi yapması konusunda iradesi hiç oluşmamıştır.

Yargıtay, hileyi bir kimsenin bir irade beyanında bulunmaya veya sözleşme yapmaya sevk etmek için o kimsede yanlış bir düşünüş uyandırma amacı ile yapılmış hareketler olarak tanımlamış, ancak işçinin az bir çaba ile öğrenebilmesi mümkün bir olayda hile olamayacağını belirtmiştir⁷⁶.

3- İkra

Bir kimsenin, diğer tarafı sözleşme yapmaya sevk etmek amacıyla bilerek onda korku yaratmasına veya mevcut bir korkudan yararlanmasına ikrah denir⁷⁷. Gerçekte hiç ortaya çıkmayacak olan sözleşme iradesi korku sonucu belirlemektedir. Her korku, iradeyi sakatlayan hallerden sayılmaz. Bunun için kendisine yada yakınlarına yönelen ağır ve derhal meydana gelebilecek bir nitelikte olmalıdır. Yine tehdit, hukuka aykırı olmalıdır. Kanuni bir hakkın yada yetkinin kullanılacağına belirtilmesi ikrah sayılmaz. Ancak yine de, B.K.'nin 30/II. maddesi hükmüne göre bu noktada fahiş menfaatler sağlanmışsa, bu korku nazara alınır. Örneğin; işyerinde hırsızlık suçunu işleyen bir işçi hakkında şikayette bulunulacağı belirtilerek tüm işçilik haklarından vazgeçtiğine dair ibra belgesi düzenlenmesi ikrah olarak değerlendirilmelidir.

⁷⁵ DOĞAN, Mürsel; a.g.e., s.177.

⁷⁶ Yargıtay 9. H.D., 2.7.1973 T., 1943 E., 24868 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1224).

⁷⁷ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s.373.

Yine İş Hukuku uygulaması bakımından ikraha bir başka örnek; iş akdi feshedilen işçiye ibraname vermemesi durumunda, bir yakınının da işine son verileceği şeklinde korkutulması halinde kanımca bu da ikrah sayılmalıdır. Zira işsizliğin çok yoğun olduğu ülkemizde bir yakınının işini kaybedeceği korkutması ciddi ve ağır bir tehlikedir.

4- Gabin (Aşırı Yararlanma)

Borçlar Kanunu'nda gabin, sözleşmenin içeriğine ilişkin hükümler (m.19-20) ile iradeyi sakatlayan sebepler (m.23 vd.) arasında düzenlenmiştir.

Edimler arasında bir oransızlık bulunduğu, çok düşük olan karşı edim için çok yüksek bir edim veya bunun aksine, çok yüksek olan bir karşı edim için düşük bir edim taahhüt olduğu taktirde gabinden (aşırı yararlanma) söz edilir⁷⁸.

Gabin, İş Hukuku uygulamasında ibra sözleşmesini geçersiz kılan en önemli nedenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İbranamenin makbuz hükmünde olduğuna dair çok sayıda Yargıtay kararının⁷⁹ temel noktası budur.

Gabinden söz edebilmek için edimler arasında aşırı oransızlık (objektif unsur) yeterli sayılmaz. Karşı tarafın özel durumundan yararlanma (subjektif unsur) durumunun da varlığı aranır⁸⁰.

Yargıtay'ın bir kararında, işçinin, müzayaka halinde bulunduğu sırada kendisine imzalatılan ibra belgesine itirazın, gabin iddiasını kapsadığını kabul etmiştir. İşçinin boşa kaldığı süre zarfında geçimini temin bakımından çok zor durumda kalacağı dikkate alınırsa, edimler arasında aşırı bir oransızlık bulunması halinde ibranamenin geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır⁸¹.

VIII- İBRA SÖZLEŞMESİNİN SONUÇLARI

A- Borcun Sona Ermesi

İbra, alacak ve borcu doğrudan doğruya ve kesin olarak ortadan kaldırır. Tam ibrada borcun tamamı, kısmi ibrada ise borcun ibra edilen kısmı sona erer. Bunun sonunda borçlu da borcundan kısmen ya da tamamen kurtulur⁸².

⁷⁸ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku, İstanbul 1976, s.380.

⁷⁹ Yargıtay 9. H.D., 28.2.2001 gün, 2000/19969 E., 2001/3616 K. ve Yargıtay 9. H.D., 29.3.2000 gün, 2000/707 E., 2001/4090 K

⁸⁰ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku, İstanbul 1976, s.380 vd.

⁸¹ Yargıtay H.G.K., 27.3.1971 T., 21133 E., 32476 K., (ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978, s.1224, 103 no'lu karar).

⁸² EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s.1261.

Yargıtay, ibranamenin şartlı olarak yapılmış olması halinde bu şart gerçekleşmeden ibra sözleşmesine dayanılamayacağını kabul etmiştir⁸³. Yargıtay'ın miktar yazılı olan ibranameyi makbuz sayan çok sayıda kararına göre ise borç ancak yazılı miktar kadarıyla sona erecektir⁸⁴. Kanımca bu husus, ibra olduğu ileri sürülen belgenin geçerliliği ile ilgilidir. Yoksa miktar içerse dahi, kesin biçimde kalan alacaklardan vazgeçilmesi halinde de borcun tamamen sona erdiği kabul edilmelidir. Gerçekten Yargıtay'ın son yıllarda vermiş olduğu kararlarında, ibranamenin içerdiği miktar bakımından makbuz olduğunu kabul etmemiş, borcun tamamen sona erdiğini belirtmektedir⁸⁵. Yargıtay'ın giderek ibra sözleşmelerinin geçerli olduğu yönünde kararlar verdiğini, ibranamenin dar yorumu ilkesinden bir miktar uzaklaşmış olduğunu söylemek kanımca yanlış olmaz. Bu, ibra kurumunun niteliğine uygun bir çözüm tarzıdır. Miktar içeren ibraname, ivazlı ibra olarak değerlendirilmeli ve kalan alaktan açık ve kesin biçimde vazgeçme halinde borcun sona erdiği kabul edilmelidir. Böyle bir ibra belgesinin geçersizliği, ancak irade fesadı hallerinin kanıtlanması durumunda söz konusudur.

B- Fer'î Borçlara Etkisi

İbra sözleşmesinde aksine hüküm yoksa asıl alacaklarla birlikte faiz, rehin, cezai şart gibi fer'î haklar da sona erer. Ancak, alacaklı, işlemiş faiz veya gerçekleşmiş cezai şart alacağını saklı tutmuşsa, ibraya rağmen bunlar varlıklarını sürdürür⁸⁶.

Asıl alacak varlığını devam ettirirken, fer'î bir hakkın, örneğin, kefalette kefilin ibra edilmesi asıl borcun sona ermesini sağlamaz. Aynı şekilde tarafların faiz borcunu ibra etmeleri asıl borcun ibrası anlamına gelmez⁸⁷.

C- Müteselsil Borçlarda Durum

Birden ziyade kimse, alacaklıya karşı aynı sebepten dolayı ve her biri borcun tamamı için asıl borçlu sıfatıyla borçlu olur, müteselsil borçtan bahsedilir⁸⁸. Müteselsil borcun alacaklısı, borçluların tamamından ya da birinden alacağın tamamını talep edebilmektedir.

⁸³ Yargıtay 9. H.D., 11195 E., 936 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1218, 90 no'lu karar).

⁸⁴ Yargıtay H.G.K., 17.3.1978 T., 10-26 E., 250 K., ve Yargıtay 9. H.D., 29.3.2000 gün, 2000/707 E., 2000/4090 K.

⁸⁵ Bkz. Yargıtay H.G.K., 16.4.1997 T., 1997/86 E., 1997/339 K. ve Yargıtay H.G.K., 24.11.1999 T., 1999/9-968 E., 1999/983 K.

⁸⁶ EREN, Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s.1261.

⁸⁷ TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.119.

⁸⁸ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, s.285.

Alacaklının borçlulardan birini yada bir kısmını ibra etmesi halinde ibranın diğer borçlulara etkisi Kanunumuzda düzenlenmediği gibi, öğretide bu husus tartışmalıdır. Von Tuhr'a göre aksi açıklanmadıkça, borçlulardan birinin ibrası yalnız onun hakkında etkili olur ve diğer borçlular eskisi gibi borçlu olmaya devam ederler⁸⁹. Buna karşılık öğretide hakim görüş ibra sözleşmesinde açıkça yazılı olmasa dahi, sözleşmenin yorumundan yada halin icabından diğer müteselsil borçluların da ibra edildiği ortaya çıkarılabiliyorsa, ibradan diğer borçluların da yararlanabilecekleri şeklindedir⁹⁰. Alacaklının, borcu doğuran işlemle en fazla ilgili olan borçluyu ibra etmesi ya da borç senedinin iade edilmesi gibi hallerin, diğer borçluların da ibra edilmiş olduğuna delalet edebileceği ileri sürülmüştür⁹¹.

Öğretide müteselsil borçlarda ibra konusunda bir başka yaklaşım da, ibra edilen borçlunun iç ilişkideki sorumluluğu kadar borcun diğer müşterek borçlular yönünden de sona ereceği görüşüdür⁹². Kanımca, borcun, diğer müteselsil borçlular yönünden ibra edilen borçlunun iç ilişkideki sorumluluğu nispetinde sona ermesi görüşü daha isabetlidir. Aksine çözümde, ibra sözleşmesi ile borç, alacaklı tarafından müteselsil borçlulardan biri lehine ortadan kaldırıldığı halde diğer müteselsil borçluların rücu taleplerine maruz kalabilmesi söz konusu olur. Bir başka anlatımla, borçlulardan birisinin ibra edilmiş olmasına rağmen borcun tamamını ödemek zorunda kalan diğer müteselsil borçlunun, ibranın tarafı olan borçluya rücu etmesi sonucu ortaya çıkar ki, oysa ibranın etkisi borcun tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Borç ibra ile son bulduğundan rücu mümkün kabul edilmez ise de, bu defa ibranın tarafı olmayan müteselsil borçlular yönünden hisselerine düşenden daha çok, sorumlu oldukları şeklinde sonuca ulaşılmış olur.

Yargıtay'ın bir kararında⁹³, alacaklıyı tatmin etmeyen (kusursuz imkansızlık, ibra, tecdit, sulh, zamanaşımı) hallerde de borçlulardan birinin borçtan kurtulması sonucunu doğuran sebebin diğer borçlulara kısmen sirayet edeceğini kabul etmiştir.

Yine Yargıtay bir başka kararında⁹⁴, trafik kazası sonucu yaralanan bir şahsın açmış olduğu manevi tazminat davasında, 5/8 ve 3/8 oranlarında kusurlu

⁸⁹ VON, TUHR / ESCHER; Nakeleden TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; a.g.e., s.302.

⁹⁰ TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku, 1976, s.1052, TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; a.g.e., s.302, EREN, Fikret; a.g.e., 7. Baskı, s.1202; TURANBOY, K. Nuri; a.g.e., s.121.

⁹¹ TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; a.g.e., s.302 ve TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk Borçlar Hukuku, 1976, s.1052.

⁹² FEYZİOĞLU, F. N.; Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, Cilt II, İstanbul 1969, s.271; AKINTÜRK, Turgut; Müteselsil Borçluluk, Ankara 1971, s.180; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP; a.g.e., s.303.

⁹³ Yargıtay 4. H.D., 16.2.1999 T., 1978/8214 E., 1979/2031 K.; TEKİNAY / AKMAN / BURCUOĞLU / ALTOP; a.g.e., s.303. 22/a'da yazılı karar.

⁹⁴ Yargıtay 4. H.D., 15.2.1983 T., 1983/189 E., 1983/152 K., Y.K.D., C.IX., Sayı 6, s.836.

olan müteselsil borçlulardan birinin ibra edilmesi halinde diğer borçlunun sorumluluğunun ibra edilenin kusuru nispetinde azaltılacağı sonucuna varmıştır.

İş Hukuku uygulaması bakımından müteselsil borçluluk daha çok işyeri devri halinde ortaya çıkar, 1475 Sayılı İş Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca kıdem tazminatından devralanın devredenle birlikte sorumluluğu öngörülmüştür. Yine, Borçlar Kanunu'nun 179. maddesi uyarınca işyeri devri halinde devreden ile devralanın birlikte sorumluluğu sözkonusu olabilir. Katıldığım görüşe göre, devreden işverenin alacaklı (işçi) tarafından ibra edilmesi halinde, devreden işverenin sorumluluğu kadar devralanın borcu da sona erer. Devralan işverenle alacaklı işçi arasında ibra sözleşmesi yapılması halinde ise, borcu doğuran işlemle en fazla ilgili olan borçlunun ibra edilmiş olması sebebiyle devralanın da ibra edilmiş olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu ikinci örnekte borcun daha çok kimin döneminde olduğu belirlenmelidir. Gerçekten, devreden nezdinde uzun yıllar çalıştıktan sonra devralana bağlı olarak kısa bir süre çalışan işçinin devralana ibraname vermesi halinde, önceki işverenin borcunun da ibra edilmiş sayılabilmesi, ibra sözleşmesinde bu yönde açık düzenleme olmasına bağlıdır. Ayrıca ibra sözleşmesinde çalışılan tüm süre açıklanmış ve buna göre ivazlı veya ivazsız bir ibra söz konusuysa, önceki işveren dönemiyle de ilgili olarak son işverenin ibra edildiği, buna göre devreden işveren açısından da borcun son bulduğu söylenebilir. Yine asıl işveren ile alt işverenin birlikte sorumluluğu bulunan hallerde, işçinin doğrudan bağlı bulunduğu alt işverene verilen ibraname, aksi açıkça öngörülmedikçe ve halin icabından anlaşılmadığı sürece asıl işveren bakımından da sonuç doğurur.

IX-İŞ HUKUKUNDA İBRA SÖZLEŞMESİNİN DAR YORUMU İLKESİ

A- Öğreti Görüşü

Şekil adaleti gerçek adalete yaklaştığı ölçüde toplumda huzursuzluklar azalacaktır. Bir hukuk kuralı yorumlanırken bu esastan hareket edilmelidir. Tek yanlı yorumlar daima toplumda hoşnutsuzluk yaratır. Burada her şeyden önce milli çıkarlarımızın doğrultusunda bir yorum yapılmalıdır⁹⁵.

İş Hukukunda işçi lehine yorum geniş bir şekilde uygulama alanı bulmaktadır. İşveren karşısında işe ihtiyacı olan işçi korunmaya muhtaçtır. İşsizliğin yüksek oranda olduğu ülkemizde yeniden iş bulmanın güçlüğüne dikkate alan ve geçinmesi için çalışması gereken bir işçi, işe girerken imzalı boş kağıt verebilmekte yada matbu bir ibra belgesi imzalamayı göze almaktadır. Yine hizmet akdinin devamı sırasında işverence bu tür belgelerin imzalatılması söz konusu olabilmektedir.

⁹⁵ DOĞAN, Mürsel; a.g.m., s.185'de Anayasa Mahkemesi'nin 26/27.9.1967 T., 336/29; R.G. 19.10.1968, S. 13031 sayılı kararını yorumlayan görüşü.

Hatta, akdin feshinden sonra hak kazanabileceği miktarların çok altında ödemelere rağmen ihtiyacı olan paraya bir an önce kavuşabilmek için bakiye haklarından vazgeçtiğine dair belge düzenlemesi de uygulamada sıkça karşımıza çıkmaktadır.

İbranın hakkı ortadan kaldıran bir belge oluşu, geçerliliği konusunda dar bir yoruma tabi tutulması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Öğretide bu tür yorum tarzı benimsenmiş, ibranamenin genel bir anlatım içermesi halinde ibranın sözkonusu olmayacağı, vazgeçilen alacakların açık ve kesin olarak belirlenmesi gerektiği kabul edilmektedir⁹⁶. Bununla birlikte Türk İş Hukuku bakımından kendine özgü kuralları olan bir ibra yada ibra sözleşmesi ortaya konulmuş değildir. Daha çok Yargıtay'ın iş davalarının temyiz incelemesi yapılan dairelerinin kararları üzerinde durularak yorum yoluna gidildiği görülmektedir.

B- Yargıtay Uygulaması

İbra sözleşmesinin genel hatlarıyla incelendiği bu çalışmada pekçok başlık altında İş Hukuku uygulamasını gösteren Yargıtay kararlarına yer verilmiştir. Ancak, bir yandan ibranamenin borcu sona erdiren etkisi, öte yandan işçiyi koruma borcunun buna yansması, uygulamada başka ölçütlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kriterlerin ayrı başlıklar halinde incelenmesinin, hangi ibranamenin geçerli olduğu konusunda bazı tereddütlerin ortadan kaldırılması için gerekli olduğu düşüncesiyle Yargıtay kararlarının belli bir sistem dahilinde incelenmesi gerekmektedir.

1- İbranamenin Makbuz Sayılması

Miktar içeren ibranamenin makbuz olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair çok sayıda Yargıtay kararı vardır. Belgede, belli bir miktar ödemenin gösterildiği ve işverenin hiçbir borcunun kalmadığına dair açıklamanın yer aldığı bir durumda, buna, ibraname olarak değer verilmemiştir.

Yargıtay HGK.'nun 27.4.1983 tarihinde vermiş olduğu karar şu şekildedir: "... işçinin, işverene verdiği ibranamenin, kural olarak, işçiye yapılmış olan ödemeyle sınırlı olmak üzere bağlayıcılığı asıldır. İş Hukukunun işçiyi koruyucu amacı gözönünde tutulduğunda, bu konuda dar yorum esasının benimsenmesi ve yine kural olarak bir işçinin işvereni karşılıksız olarak ibra etmesinin ihtimal dışı olması da bu kabul tarzını destekleyici bir nitelik taşır (HGK.'nun 16.6.1971 gün ve 1215 E., 378 K). yine yargısal kararlarda işçiye yapılmış ödemelerin miktarını be-

⁹⁶ Bkz., KILIÇOĞLU, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, Ankara 1999, s. 751 – GÜNAY, C. İlhan; Şerhli İş Kanunu, Ankara 1998, Cilt 2, s.1362 – TUNÇOMAĞ, Kenan; Türk İş Hukuku, İstanbul 1971, s.282 – DOĞAN, Mürsel; a.g.m., s.185 – OĞUZMAN, Kemal; Hizmet Akdinin Feshi, İstanbul 1955, s.288 – ÇENBERCİ, Mustafa; İş Kanunu Şerhi, s.540.

lirleyen ve ibraname adı altında düzenlenmiş olan belgelerin makbuz niteliği taşıdığı kabul edilmiştir (HGK.'nın 17.3.1978 gün ve 1977/10-26 E., 1978/250 K). Hal böyle olunca, davacının makbuz niteliğindeki bu ibraname dışında kalan haklarını ve bu arada noksan ödeme varsa bu kesin alacağını istemesini engelleyici bir sebep bulunmamaktadır...⁹⁷.

Yine Yargıtay'ın bir başka kararında, ibraname ile birlikte yapılan ödeme belgeleri de mahkemeye sunulduğuna göre, bütün bunların göz önüne alınarak ibranamenin makbuz niteliğinde sayılması gerektiği kabul edilmiştir⁹⁸.

Yargıtay'ın 1973 yılında verdiği bir başka kararında; "... iş kazasının gerektirdiği tazminat miktarı, belgede yazılı olandan daha önemli bir meblağı teşkil ediyorsa, o taktirde bu belgeye, zararın tümünü kapsayan ibraname gözüyle bakmak isabetli olmaz. Böyle bir belge ancak bir makbuz niteliği taşır ve ihtiva ettiği miktar için geçerli olur. Aksi düşünce İş Hukukunun işçiyi koruma borcu ile bağdaşmaz. İş kazası sonucu beden gücünü 2/3 oranında kaybeden ve henüz çalışabilecek çağda olan davacının bu maluliyeti karşılığındaki zararlarının ... Liradan daha fazla olacağını muhtemel görülmesi böyle bir incelemeyi gerekli kılmaktadır ..."⁹⁹.

Yargıtay 10.Hukuk Dairesinin 1978 yılında vermiş olduğu bir kararında "... bir işçinin zararının karşılığını almadan zarardan sorumlu olanı ibra etmesi hayatın olağan akışı ile bağdaşmaz. İbranameden söz edebilmek için tazmin edilecek miktar ile buna karşılık alınan meblağ arasında açık bir oransızlık bulunmaması gerekir. Açık oransızlık bulunduğu durumlarda ise, bu belge ibraname değil, makbuz niteliğindedir..."¹⁰⁰ şeklindedir. Yine, Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin bir kararında; "...Gerçek anlamda ibranameden söz edebilmek için, tazmin edilecek miktar ile buna karşılık alınan meblağ arasında açık oransızlık bulunmaması koşuldur. Başka bir anlatımla, açık oransızlığın bulunduğu durumlarda, anılan belge makbuz niteliğindedir..."¹⁰¹ denilmekle, Yargıtay'da iş davalarının temyiz incelemesinin yapıldığı her üç dairede de ibranamenin dar yorumu ilkesinin kabul görüldüğü söylenebilir Yargıtay'ın bu görüşü, ibra sözleşmelerinin bazı sakıncalarını gidermeye yöneliktir ve öğretide kabul görmektedir¹⁰².

⁹⁷ Yargıtay H.G.K., 27.4.1983 T., 1980/9-3055 E., 1983/427 K., (YKD., Sayı 11, s. 1581-1583).

⁹⁸ Yargıtay 9. H.D., 1.11.1996 T., 1996/16706 E., 1996/20407 K. (KILIÇOĞLU, Mustafa; a.g.e., s.758, 707 no'lu karar).

⁹⁹ Yargıtay 9. H.D., 16.4.1973 T., 696 E., 22365 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1211, Karar no:76).

¹⁰⁰ ÇELİK, Nuri; İbranamenin Niteliği ve Kapsamı, İHU., İş Kanunu, m.26, No:1, İstanbul 1982/1.

¹⁰¹ Yargıtay 21. H.D., 24.4.1994 T., 1994/2055 E., 1994/1799 K.

¹⁰² ÇELİK, Nuri; İbranamenin Niteliği ve Kapsamı, İHU., İş Kanunu, m.26, No:1, İstanbul 1982/1-ÇELİK, Nuri; İbraname Kapsamı Dışında Kalan Miktarın Talebi, İHU., İş Kanunu, m.26.

Yargıtay'ın son yıllarda verdiği kararların yukarıda belirtilen kararlardan farklı olduğu, ibranameye daha fazla geçerlilik tanındığını söylemek yanlış olmaz. 1997 yılında verilmiş olan bir Hukuk Genel Kurulu kararında, miktar içeren ibra belgesinin makbuz niteliğinde kabul edilmesinin hatalı olduğu, diğer alacak ve haklardan açıkça feragat ettiği yazılı olduğuna göre isteklerin reddinin gerekeceği sonucuna varılmıştır¹⁰³.

1998 yılına ait bir başka Hukuk Genel Kurulu kararında da, işçinin ücret farkı alacağı hesaplandığı halde, çalıştığı süre boyunca, ücret, sosyal haklar, bildirim ödemesi, kıdem ödencesini tamamen aldığını, başkaca hak ve alacağının bulunmadığını belirtmiş olması sebebiyle, ücret farkı isteğinin reddinin gerekeceği kabul edilmiştir¹⁰⁴.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 1999 yılında verdiği bir karardan ise, önce Yargıtay'ın özel dairesince ibranamenin hakkı ortadan kaldıran itiraz niteliğinde olması sebebiyle dar yoruma muhtaç olduğu, belgenin ekli hesaplamalarla ilgili olduğu içerikleri ile sınırlı bulunduğu noktasından yerel mahkeme kararının bozulduğu, ancak yerel mahkemenin direnme kararı üzerine anılan kurul tarafından direnme kararının onandığı anlaşılmaktadır¹⁰⁵.

Ancak Yargıtay'ın ibranameyi miktarla sınırlı makbuz sayan görüşünden tamamen ayrıldığı da söylenemez. 2000 ve 2001 yıllarında vermiş olduğu bazı kararlarında miktar içeren ibranamenin makbuz hükmünde olduğu, hesaplanacak olan farkının hüküm altına alınması gerektiği kabul edilmiştir¹⁰⁶.

İşte bu noktada miktar içeren ibranamenin makbuz sayılması yada ivazlı ibra kabul edilmesi ayrımının kriterinin sübjektif olduğu söylenebilir. Bunda, yapılan ödemenin gerçekte hak kazanılandan çok uzak oluşu, işçinin eğitim durumu, ifa ettiği görevin özellikleri, müzayaka halinde olup olmadığı önem kazanmaktadır. Öte yandan ibranamenin düzenlenme şekli de belirleyici olmaktadır. Örneğin; tazminat ve alacakların tahakkuk belgeleri ile birlikte imzalatılan ve "başkaca hak ve alacağının bulunmadığını" belirten bir ibra belgesi ödemeyi ispata yarayan bir belgeden başka bir anlam ifade etmez. Ancak, işyerinde muhasebe müdürü ya da personel müdürü olarak çalışmış olan bir işçinin, iş akdinin feshinde düzenlenmiş olduğu "... yukarıda yazılı miktarlardan fazlaya dair haklarından vazgeçtiğini..." bildiren ibraname ivazlı ibra olarak nitelendirilmelidir.

¹⁰³ Yargıtay H.G.K., 16.4.1997 T., 1997/86 E., 1997/339 K.

¹⁰⁴ Yargıtay H.G.K., 7.10.1998 T., 1998/9-648 E., 1998/683 K.

¹⁰⁵ Yargıtay H.G.K., 24.11.1999 T., 1999/9-968 E., 1999/983 K.

¹⁰⁶ Bkz. Yargıtay 9. H.D., 28.2.2001 T., 2000/19969 E., 2001/3616 K. - Yargıtay 9. H.D., 29.3.2000 T., 2000/707 E., 2000/4090 K. - Yargıtay 9. H.D., 7.6.2001 T., 2001/5963 E., 2001/9793 K. sayılı kararları.

Bu bahisle son olarak Yargıtay'ın ibraname metninde geçen "feragat" sözcüğüne önem verdiği belirtilmelidir. Yukarıda belirtilen (101, 102 ve 103 no'lu dipnotta yazılı) kararlar ile 2001 yılında verilen bir başka kararın¹⁰⁷ temel noktası, feragat sözcüklerine yer verilmiş oluşudur. Yargıtay'a göre "fazlaya dair haklardan feragat ettiği" şeklinde ibare belgeye ibra değeri kazandırmaktadır. Kanımca ibranamede yer alan "vazgeçme" sözcüğü de aynı şekilde değerlendirilmelidir. Zira her iki sözcük arasında anlam farkı bulunmamaktadır. Feragat yada vazgeçme sözcüklerine yer verilmiş oluşu ibra belgesinin unsurları bakımından gereklidir. Kanımca bu şekilde, ibranamede yazılı miktarlar dışında açıkça bir vazgeçme söz konusu ise ibra gerçekleşmiş demektir. Ancak, "...yukarıda yazılı miktarların ödendiği, işverenin ibra edildiği ..." şeklinde ifade tarzı, ibranamenin makbuz hükmünde sayılmasını gerektirir.

2- İbranameye Dayanılmakla Birlikte Hak Kazanılmadığı Savunması

Yargılamaya konu olan işçilik hakkının gerçekleşmediği bu nedenle ödenmesinin gerekmediği savunması ile birlikte ibra edildiğinin ileri sürülmesi çelişkili bir durumdur. İbraya konu olabilecek kesin bir alacağın varlığı ibra sözleşmesinin unsurlarındandır. Böyle bir çelişkili savunma halinde ibra belgesinin hüküm ifade etmeyeceği görüşü, Yargıtay tarafından istikrarlı biçimde benimsenmektedir.¹⁰⁸

Yargıtay 2002 yılında vermiş olduğu bir kararında da "... davalı işveren cevap dilekçesinde davacının ihbar ve kıdem tazminatlarına hak kazanmadığını savunmuştur ki, bu durum ibraname ile ödendiği itirazı ile çelişki oluşturmaktadır ..." demek suretiyle görüşünün aynı çizgide olduğu görülmektedir.

Yargıtay'ın 1969 yılında vermiş olduğu bir karar bu konuda istisnaların belirlenmesi bakımından önemlidir. Anılan kararda "...Davalı, anılan ibranameye dayanmakla beraber, istek konusu hakların ödenmemesi gerektiğini de savunmaktadır. Davalı, kural olarak, davaya esas olan alacağın ödenmesinin gerekmediğini ileri sürmüşse, artık ibra savunmasında bulunamaz. Çünkü, ibranamenin verilmesi için aslolan, bir hakkın varlığıdır. Öbür yandan, davalı ödeme mecburiyeti bulunmamasına rağmen insani bir düşünce, ya da bir çekişmeye yer vermemek gibi nedenlerle ödemedede bulunduğunu iddia etmiş değildir..." denilmek suretiyle iki halde çelişkinin söz konusu olmayacağı açıklanmıştır¹⁰⁹. Bu durumda işveren,

¹⁰⁷ Yargıtay 9.H.D., 3.5.2001, 2001/5118 E., 2001/7737 K.

¹⁰⁸ Bkz. Yargıtay 9. H.D., 12.3.1974 T., 8132 E., 5005 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1228, 113 no'lu karar) - Yargıtay 9. H.D., 3.11.1982 T., 7305 E.-8681 K. ve aynı Dairenin 5.2.1982 T., 125-1044 K. (GÜNAY, C. İlhan; a.g.e., s.1538, 370 no'lu ve s.1540, 378 no'lu kararlar).

¹⁰⁹ Yargıtay 9. H.D., 28.3.1969 T., 17204 E., 3513 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1229, 114 no'lu karar).

gerçekte işçinin hak kazanmadığını ileri sürdüğü bir alacakla ilgili olarak, insani nedenlerle ya da icra takibi veya dava ile karşılaşmamak için ödeme yapmışsa, bu konuda ibra belgesine dayanabilecektir.

3-İbra Sözleşmesinde İhtirazi Kaydın Etkisi

Bir ibra sözleşmesinde alacaklının alacağından vazgeçtiği hususu açık ve seçik olarak belirtilmelidir. Aynı sözleşme içinde bu yönde tereddüt uyandırabilecek bir başka beyanın bulunması, iradenin gerçek olmadığını gösterir. Bu noktada yazılı olan ihtirazi kaydın içeriği önemlidir. Uygulamada sıkça rastlandığı üzere fazlaya dair hakların saklı tutulması, belgede öngörülen miktarlar ve aynı zamanda yazılı olmayan alacak kalemleri bakımından vazgeçme iradesinin olmadığını gösterir. Ya da ibranamede belli bir alacağın ödenmemiş olduğunun bildirilmesi, bu alacakla ilgili ibra etmeme beyanıdır. Miktar içermeyen bir ibranamede işçinin, "kıdem tazminatı TL. aldım" şeklindeki yazısı, ibranamenin bu miktarla sınırlı makbuz etkisini gösterir.

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi bir kararında, "... ihtirazi kayıt dermeyeran edilmeden imzalanan ibranameler geçerlidir ..." denilmek suretiyle, ihtirazi kaydın ibra belgesini geçersiz kıldığı kabul edilmiştir¹¹⁰. Yine Yargıtay'ın aynı Dairesinin iki ayrı kararında, "... her türlü kanuni haklar saklı ..." tutulduğundan bunun dava konusu istekleri kapsamayacağı belirtilmiştir¹¹¹.

İhtirazi kayıt içeren ibraname konusunda Yargıtay'ın yeni kararları da aynı doğrultudadır. 9. Hukuk Dairesinin 1998 yılında verdiği bir kararında, kıdem tazminatının tamamen ödendiği ancak kanundan doğan hakların saklı olduğu şeklindeki ihtirazi kaydın faizi kapsadığı ve faiz istenebileceği sonucuna varılmıştır¹¹².

4-İbranamenin Düzenlenme Zamanının Sonuca Etkisi

Bu konuda öğreti görüşleri yukarıda incelenmişti. Burada Yargıtay'ın bazı kararları üzerinde durulacaktır.

Yargıtay'a göre işe girerken alınan bir ibraname geçerli değildir, çünkü henüz doğmamış bir haktan feragat edilemez¹¹³.

¹¹⁰ Yargıtay 9.H.D., 18.2.1976 T., 33775 E., 6467 K.(ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1219, 88/e no'lu karar).

¹¹¹ Yargıtay 9.H.D., 9.7.1972 T., 21475 E., 23828 K. ve 18.2.1976 T., 33727 E., 6447 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1220, 92-a,b'deki kararlar).

¹¹² Yargıtay 9.H.D., 16.3.1998 T., 1998/511 E., 1998/4801 K.

¹¹³ Yargıtay 9.H.D., 26.2.1971 T., 644 E., 2561 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1216, 8/b no'lu karar).

Yargıtay'ın anılan Özel Dairesinin bir başka kararında "... iş akdinin devamı sırasında alınan ibranameye geçerlilik izafe edilemez ..." ¹¹⁴ demek suretiyle, ibranamenin düzenlenme zamanının fesihden sonraki bir zaman olması gerektiği belirlenmiştir. Kanımca hizmet akdinin devamı sırasında alınan ibranamelerin hiçbir şekilde geçerli olmadığını söylemek doğru olmaz. Gerçekten akdin feshinde ortaya çıkan tazminat ve işçilik hakları dışında kalan ve çalışırken ödenmesi gereken işçilik alacakları için ibra sözleşmesi düzenlenmesi mümkündür. Ancak, bu halde irade fesadı ile ilgili ileri sürülebilecek bir iddianın işçi lehine yorumlanmak suretiyle değerlendirilmesi gerekir. Yargıtay'ın bir kararında, iş sözleşmesinin devamı sırasında doğmuş olan hakların ibrasına ilişkin belgenin, fesih sonucu gerçekleştirilecek istekleri kapsamadığı belirtilmiştir ¹¹⁵. Bu kararın içeriğinden, iş sözleşmesi sırasında doğmuş olan alacakların akdin devam ettiği bir sırada ibrasının mümkün olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 2001 yılında verdiği bir kararında ¹¹⁶ 1.10.1999 tarihini taşıyan ve ihbar tazminatının ödendiğine dair ibranamenin, akdin 15.2.2000 tarihinde son bulmuş olması sebebiyle geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

İşe girerken beyaza imza yada belli bir metin imzalatılmak suretiyle alınan ibranamenin geçersizliği konusunda öğreti ve Yargıtay kararları arasında tam bir uyum vardır ¹¹⁷.

5- Miktar İçermeyen İbraname

Yargıtay'ın miktar içermeyen ibranamelerle ilgili farklı çözümlere ulaştığı görülmektedir. 9. Hukuk Dairesinin 1996 yılında vermiş olduğu bir kararında ¹¹⁸ ibranamede alındığı ileri sürülen işçilik hakları ile ilgili olarak diğer delillerin de araştırılacak sonuca gidilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Böyle olunca, miktar içermeyen ibraname ibra konusunda yeterli kabul edilmemiş, ayrıca araştırma yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Anılan Dairenin bir başka kararında ise ¹¹⁹, "... ibranameye itibar edilerek ihbar ve kıdem tazminatı istekleri reddedilmiş ise de anılan ibranamede bu tazmi-

¹¹⁴ Yargıtay 9.H.D.,25.2.1977 T.,2119 E.,3817 K.(ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e.,1978,s.1216, 81/d no'lu karar).

¹¹⁵ Yargıtay 9.H.D., 9.5.1969 T., 2348 E., 5197 K. (ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1978, s.1216, 82 no'lu karar).

¹¹⁶ Yargıtay H.G.K., 19.9.2001 T., 2001/9-570 E., 2001/592 K.

¹¹⁷ Bkz. ÇENBERCİ, Mustafa; a.g.e., 1976, s.552 – CENTEL, Tankut; İş Hukukunda Ücret, İstanbul 1986, s.395–KESER, Hakan; İş Hukukunda İbraname Uygulamaları, Kamu-İş, Cilt 5, Temmuz 1999, Sayı 1, s.108, dipnot 111'deki karar.

¹¹⁸ Yargıtay 9. H.D., 28.5.1996 T., 1995/38219 E., 1996/12005 K.

¹¹⁹ Yargıtay 9. H.D., 26.6.2001 T., 2000/19872 E., 2001/3451 K.–Yargıtay'ın 9. Hukuk Dairesinin 4.2.1992 gün ve 1991/12667 E., 1992/929 K. sayılı kararı da aynı doğrultuda olup, ödeme yapılan

natların davacıya ödendiğine dair bir kayda yer verilmemiştir. İbraname gibi hakkı ortadan kaldıran bir belgenin İş Hukuku uygulamasında yorumlanırken özen gösterilmesi gerekir. Bu bakımdan bir alacak ya da tazminatın ödenmesi söz konusu ise bunun metin bölümünde kuşkuya yer vermeyecek biçimde açıklanması gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından zorunludur. Dosyadaki belge bu niteliği taşımadığından hükme esas alınamaz ..." demek suretiyle ödeme olgusunun ortaya konulmadığı hallerde bu tür ibranamelerin geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Yargıtay'ın son yıllarda vermiş olduğu çok sayıda kararı ise miktar içermese de tazminat ve alacak kalemlerinin açıkça belirtilmesi durumunda ibranamenin geçerli olduğu şeklindedir. Örneğin; 1998 yılında verilmiş olan bir kararda¹²⁰, "... bu ibranamede davacı, çalıştığı süre boyunca ücret, sosyal hakları, bildirim ödencesi ve kıdem ödencesi gibi İş Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesinden doğan tüm haklarını tamamen aldığını bildirmiştir. Bu ibranamede davacı davalıyı tam anlamıyla ibra etmiş ve herhangi bir alacağı bulunmadığını ihtirazı kayıt öne sürmeden açıklamış ve imzalamıştır. Bu durumda davanın reddi gerekirken ..." denilmek suretiyle miktar yazılı olmayan ibranameye geçerlilik tanınmıştır.

9. Hukuk Dairesinin 25.4.200 tarihinde vermiş olduğu kararda ise, "... Davacı iş akdinin feshinden sonra verdiği ibranamede ikramiye, fazla mesai ücreti ile diğer işçilik alacaklarını tek tek zikrederek tamamen aldığını ifade etmiştir. Bu durumda sözü edilen ibranameye itibar edilerek, burada sözü geçen alacaklarla ilgili isteklerin reddine karar vermek gerekirken kabulü doğru değildir ..." denilmiştir¹²¹. Yargıtay'ın "... hizmet akdinin feshini müteakip verdiği ve kaydı itirazı koymadığı ibranamede rakam zikretmeksizin dava konusu alacakları ayrı ayrı sayarak kabul etmiş ve davalı işvereni ibra etmiştir. Bu ibranamedeki imza inkar edilmediği gibi ibranamenin davacının el yazısı ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu ibranameye itibar edilerek davanın reddi gerekirken yazılı şekilde isteğin kabulü bozmayı gerektirmiştir."¹²² kararı ile, " Davacı hizmet akdinin feshinden sonra, el yazısı ile yazıp ihtirazı kayıt koymaksızın imzaladığı ibranamede tüm işçilik haklarını tek tek sayıp göstermek suretiyle aldığını, başka bir hak ve alacağı kalmadığını belirtmiştir. İbraname hakkı sonlandıran bir belgedir. Bu nedenle davanın reddi gerekirken kabulü hatalıdır"¹²³ kararı, anılan Özel Dairenin ibranamayı daha geniş şekilde yorumladığını göstermektedir. Yargıtay'ın bu son kararlarında, "fesihden

hak türleri için ne miktar ödeme yapıldığının belirtilmemiş olması halinde ibranamenin geçersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

¹²⁰ Yargıtay 9. H.D., 23.3.1998 T., 1998/2326 E., 1998/5614 K.

¹²¹ Yargıtay 9. H.D., 25.4.2001 T., 2001/4006 E., 2001/7055 K.

¹²² Yargıtay 9. H.D., 19.12.2002 T., 2002/8475 E., 2002/24475 K.

¹²³ Yargıtay 9. H.D., 20.3.2003 T., 2002/18729 E., 2003/4524 K.

sonra" demek suretiyle ibranamenin verilme zamanının önemi vurgulanmış, "el yazısı" sözcükleri ile iradenin net bir şekilde ortaya koyulmuş olduğu belirtildikten sonra, "tüm işçilik haklarının tek tek sayılması" ibaresine yer verilerek de kapsamı belirlenmiştir. Kanımca bu kararda belirleyici olan el yazısı ile yazılmış olması değildir. Daktilo ya da bilgisayar çıkışlı belgelerin de aynı şekilde değerlendirilmesi gerekir. Ancak, matbu ibranamelere daha fazla şüphe ile yaklaşmak gerektiği görüşündeyim.

Bu konuda Yargıtay'ın bir başka kararında¹²⁴, "... ibranamede miktar belirtilmek suretiyle ihbar ve kıdem tazminatlarının ödendiği yazılıdır. Öte yandan ibranamenin son paragrafında, ihbar ve kıdem tazminatı ile birlikte ücret, ikramiye, hafta tatili, ulusal bayram, genel tatil, fazla çalışma, yıllık izin, prim, giyim ve sosyal yardımlarla ilgili alacağının olmadığı da belirtilmiştir. Davaya konu olan diğer işçilik haklarının bir kısmı ibranamede belirtilmiş değildir. Böyle olunca ibranamede yer almayan dava konusu işçilik hakları bakımından toplu iş sözleşmesi, işyeri kayıtları ve ödeme belgeleri getirilerek bir inceleme yapılmak suretiyle sonucu gidilmelidir." şeklinde sonuca varıldığı, kararın oyçokluğu ile alındığı, buna, "... ibranamede davacıya ihbar ve kıdem tazminatı olarak ödenen miktarlar açıkça yazılmış ve davacı bu miktarları aldığını kabul etmiştir. Davacı ayrıca fazlaya ilişkin ihbar ve kıdem tazminat alacaklarından feragat ettiğini bildirmemiştir. Bu nedenle dayanılan belge sulhname ve feragatname niteliğinde değildir. Bu tür belgeler Dairemizin istikrar kazanmış uygulamasına göre ödenen miktarları açıklanan ihbar ve kıdem tazminatları yönünden makbuz niteliğinde kabul edilmektedir. Somut olayda Dairemizin bu görüşünden dönülmesini gerektiren bir düzenleme de mevcut değildir." ve "ibraname bir sözleşmedir. Özellikle İş Hukukunda ibraname sözleşmesi içeriği, işveren kayıtları ve diğer belgelerle doğrulanmadan ona itibar edilmesi adaletsiz sonuçlar doğurur. İbramenin denetimi işçi ve işverence de bir güvence oluşturur. Somut olayda davacı işçinin Toplu İş Sözleşmesine göre haklarının tam olarak ödenmediği, eksik hak ve alacakların irdelenmesi gerekir." şeklinde iki ayrı karşı oy yazılmıştır.

X- SONUÇ

Türk Borçlar ve İş Kanunu'nda düzenlenmemiş olan ibra, öğretide İsviçre Hukuku'na paralel bir çerçevede benimsenmiş¹²⁵, çok sayıda Yargıtay kararına konu olmuştur. Gerek Borçlar Hukuku ve gerek İş Hukuku bakımından ibranın gerçek bir ihtiyaca cevap verdiği söylenebilir.

¹²⁴ Yargıtay 9. H.D., 10.12.2002 T., 2002/10816 E., 2002/23501 K.

¹²⁵ BECKER, H.; İsviçre Medeni Kanun Şerhi, Cilt VI, Borçlar Kanunu, I. Kısım, Genel Hükümler, s.72, (ÇEVİREN, Dr. Saim ÖZKÖK).

Uygulamadaki ihtiyaç, bu belgeleri özellikle İş Hukukunda oldukça sık kullanılır hale getirmiştir. Zira, hizmet sözleşmelerinin sona ermesinde özellikle işverenler ilerde herhangi bir hukuki yükümlülük altına girmemek amacıyla yaygın bir şekilde hizmet sözleşmesi sona eren işçinin elinden bu tür belgeler almak yolunu seçmektedirler¹²⁶.

Bir ibra sözleşmesi ile işverenin de bazı hak ve alacaklarından vazgeçmesi mümkündür. Hizmet sözleşmesinin feshi sırasında işverenden daha önce almış olduğu avansları kapatan bir işçi ya da hizmet sözleşmesi hükmü gereği cezai şart yükümlüsü olan işçinin, işverenden ibra belgesi alması da, ilerde ortaya çıkabilecek bazı ihtilaflarda önemli bir imkan sağlayabilir.

Çalışma hayatında çok sık başvurulan ve iş yargısını bu denli meşgul eden bir kurumun yasal düzenlemeye kavuşturulması bir zorunluluktur. Konunun, Borçlar Kanunu'nda yer alması gerekliliğinin ötesinde, İş Kanunu'nda mutlaka ayrıca ele alınması ve işçi lehine yorum ilkesinin sağladığı korumanın sınırlarının belirlenmesi yerinde olur. Yeni İş Kanununda da bu yönde bir düzenleme bulunmamaktadır. Oysa bir ibra sözleşmesinin şeklinin ve unsurlarının belirlenmesi, asıl önemlisi hangi hallerde geçerli olduğunun hem işçi hem de işveren tarafından önceden bilinmesi, hukukun etkinliği ve güvenirliliği bakımından çok önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKINTÜRK, Turgut : Müteselsil Borçluluk, Ankara 1971.
ARSEBÜK, Esat : Borçlar Hukuku, Ankara 1943.
BECKER, H. : İsviçre Medeni Kanun Şerhi, VI. Cilt, Borçlar Kanunu, I. Kısım, Genel Hükümler, Fasikül IV (ÇEVİREN, Dr. Saim ÖZKÖK).
BERKİ, Şakir : Borçların Sukutu, AÜHF., Cilt XII.
CENTEC, Tankut : İş Hukukunda Ücret, İstanbul 1968.
ÇELİK, Nuri : İbranamenin Niteliği ve Kapsamı, İHU İş Kanunu Madde 26, No:1, İstanbul 1982.
ÇENBERCİ, Mustafa : İş Kanunu Şerhi, Ankara 1972.
ÇENBERCİ, Mustafa : İş Kanunu Şerhi, Ankara 1976.
ÇENBERCİ, Mustafa : İş Kanunu Şerhi, Ankara 1978.
DOĞAN, Mürsel :Türk İş Hukukunda İbra Sözleşmesi,Yargıtay Dergisi,Cilt 5,Sayı 1.

¹²⁶ KESER, Hakan; a.g.m., s.102-103.

Kamu-İş; C: 7, S: 3/2004

- EREN, Fikret : Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 3. Baskı, Cilt III., Ankara 1991.
- EREN, Fikret : Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 2001.
- FEYZİOĞLU, F. N. : Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, Cilt II, İstanbul 1969.
- GÜNAY, C. İlhan : Şerhli İş Kanunu, Ankara 1998, Cilt 2.
- İNAN, A. Naim : Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara 1984.
- KESER, Hakan : İş Hukukunda İbraname Uygulamaları, Kamu-İş, Cilt 5, Temmuz 1999, Sayı 1.
- KILIÇOĞLU, M.Ahmet: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Cilt 2, Ankara 2001.
- KILIÇOĞLU, Mustafa : İş Kanunu Şerhi, Ankara 1999.
- OĞUZMAN, M. Kemal: Hizmet Akdinin Feshi, İstanbul 1955.
- OĞUZMAN, M. Kemal: Borçlar Hukuk Dersleri, Cilt 1, 4.Baskı, İstanbul 1987.
- SAYMEN/ELBİR: Türk Borçlar Hukuku, İstanbul 1958.
- SAYMEN, F. H. : Türk İş Hukuku, İstanbul 1954.
- TANDOĞAN, Haluk: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, Cilt 1, 3. Bası.
- TANRIVER, Süha: Konkordato Komiseri, Ankara 1993.
- TEKİNALP/ÇAMOĞLU: Türk Ticaret Kanunu, İstanbul 1969.
- TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU /ALTOP: Tekinay Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı.
- TEKİNAY, S. Sulhi: Borçlar Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1985, Cilt 2.
- TUNÇOMAĞ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt 1, 6. Bası, İstanbul 1976.
- TUNÇOMAĞ, Kenan: Türk İş Hukuku, İstanbul 1971.
- TURANBOY, K. Nuri: İbra Sözleşmesi, Ankara 1998.
- UYGUR, Turgut : Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, Ankara 1990, Cilt 2.Y.K.D. : Cilt IX, Sayı 6.
- Y.K.D. : Cilt IX, Sayı 11